

AHLAKİ DEĞERLER¹

Prof. Dr. Mehmet Zeki AYDIN²

Değer, arzu edilen, arzu edilebilen şey, olaylarla ilgili insan tutumu demektir. Biyolojik, ekonomik, estetik, ahlakî ve dinî olmak üzere çeşitlere ayrılır. Genel olarak doğru, iyi ve güzel şeklinde üç değer, esas değerler olarak kabul edilir. Diğer taraftan değer, olgular ve nesnel hakkında ihtiyaç ve ideallere göre verilen yargıyı ifade eder. Değerlerde inanç ön plândadır. Değerler, şekil olarak olumlu-olumsuz, görelî-mutlak ve öznel-nesnel olmak üzere değişik şekillerde de incelenmiştir.

Ahlaki değer ise, nesnel bir şekilde tanımlanması zor olan bir kavramdır. “Ahlaki değer ne demektir?” sorusu ahlak felsefesinin en eski, en çözülmöz problemidir. Ahlaki değerî nesnel bir temelini bulmak için, iyi ve kötü konusunda herkesin kabul edeceği esasları bulmak gerekmektedir.

Ahlaki değer, ahlaka ait, ahlakla ilgili, ahlak sınırları içinde kalan değer demektir. Ahlak bakımından negatif (kötü) ya da pozitif (iyi) olarak nitelendirilebilecek her şeye “ahlaki” denir. Ahlaka yani iyi ve kötü kategorilerine yabancı olan şeye veya kişiye “ahlakdışı” adı verilir. Ahlakilik, kuralları davranışlarla belli olan iç düzendir.

Ahlaki davranış, iradeli hareket demektir. Her ahlaki disiplin, kendi ölçülerine uyan davranışlara ahlaki, uymayanlara ahlakdışı davranış veya kötü ahlak demıştır. Ahlakın iyi ya da kötü ile değerlendirilişi, doğru yolda kullanılıp kullanılmamasına bağlıdır. Eğer bir düşünce ve davranış, ahlakın benimsediği temel esasa uygun ise “iyi ahlak”, uymuyorsa “kötü ahlak” diye vasıflandırılır. Davranışı ahlaki yapan, davranışın bizzat iyiyi ortaya koymasıdır. “Ahlaki davranış”tan, genellikle, ahlak bakımından iyi olan davranış; “ahlaki duygu”dan, iyinin duygusu; ahlaki bilgiden de ahlakla ilgili bilgi anlaşılır.

Değer (aksiyoloji), felsefenin ilgi alanına giren üç sorundan biri olup diğer ikisi varlık ve bilgidir. Ahlak, felsefenin, iyilik, doğruluk, adalet, güzellik ve insanla ilişkili değerlerden oluşan önemli bir alanıdır. İnsan, bir değer olarak, değerlerin aynı zamanda öznesidir. Değer

¹ Bu yazı, “Ahlaki Değerler”, **Genç Bilge**, Temmuz Ağustos 2008, Yıl:2, Sayı:6 Ankara, ss.6-8’de yayımlanmıştır.

² www.mehmetzekiaydin.com Email:kitap@mehmetzekiaydin.com

felsefesine en fazla önem veren ilk filozof olan Eflatun'dan itibaren filozoflar, değer problemini "iyi", "kötü", "gaye", "doğru", "fazilet", "hakikat" ve "geçerlik" gibi değişik başlıklar altında tartışmışlardır. Değerler, değeri olan şeyleri ifade ettikleri gibi doğru, güzel ve hakiki olan şeyleri de ifade ederler.

Ahlaki değerler, olumlu hedefler göstererek eylem imkânı verir. İnsanın kişilik sahibi olması ancak değerlerle mümkündür. Bunun nedeni değerlerin, insanın içinde kök salmış olmasıdır. Dünyada görülen ahlaki bunalım, insanın iç dünyasında mevcut olan değer yoksunluğu ve yoksunluğun görünür hâle gelmesi sonucudur. Birey, toplum ve insanlığın varlığı ve gelişmesi değerlere, özellikle ahlaki değerlere ve onların gerçekleşmesine bağlıdır. Bilgi, akılla elde edilir, değerler ruhla kavranır ve özümсенir. İnsan, hayatın anlamını ve yüceliğini, ancak, bu dünyada değerleri gerçekleştirmekle kavrayabilir.

Değerler, insanların davranışlarının temelini oluşturan, hayatına yön veren düzenleyicilerdir. Çocukluk dönemi, değerlerin oluşumunda önemli bir dönemdir. Aile, çocuklara sadece bazı değerleri benimsetmekle kalmayıp onlara değerleri eleştirerek anlamayı öğretmeli, olumlu ve geçerli değerleri benimsemelerinde rehberlik etmelidir. Toplumdaki değişiklikler değerlerde de değişimlere neden olur. Bilimsel ilerlemeler, teknolojik gelişmeler, toplumda ve ailede değişimler, değerlerde değişmeyi de beraberinde getirir. Değerler, bireylerin ve ailelerin verdiği kararları belirler ve destekler. Kendi değerlerini ve amaçlarını belirlemiş bir birey ve aile, günlük olaylarda daha çabuk ve doğru karar verebilir.

Bir kişi ya da toplum için yararı olan her şey bir değer olarak düşünülür. Değerler, herkes için iyi, herkes için arzulanır olma özelliğine sahip ve toplumlar arası geçerliliği olan özelliklerdir. Değerler, insanların çoğunluğu tarafından üzerinde uzlaşılan ve paylaşılan gerçek davranış standartlarıdır. Ahlaki değerler, davranış biçimleriyle ilgilidir ve odak noktası kişiler arasındadır. Değerler, bireyin süregelen eylemlerine yol gösteren standartlar olarak işlev görürler. Değerler, sosyal kontrol ve baskının araçlarıdır. Kişileri doğru şeyleri yapmaya cesaretlendirir. Ayrıca onaylanmayan davranışları engelleme işlevi görür ve yasaklanmış davranış modellerinin neler olduğuna işaret eder. Değerler, dayanışma araçları olarak da işlevde bulunurlar. Ortak değerler, sosyal dayanışmayı yaratan ve sürekli kılan en önemli etkenlerden biridir.

İnançlar, çoğu kez tutum ve değerlerle birlikte düşünülmüş ve bazı düşünürlerce eş anlamlı kabul edilmiş ve bu görüşü doğrulayan çeşitli tanımlar yapılmıştır. Bu tanımlamalara göre, "değer, kural koyucu ya da yasaklayıcı olduğu için bir inançtır." Diğer bir tanıma göre de "değer, kişinin, tercihiğine göre davrandığı, onu hareket ettiren, içten gelen bir gücü olduğu için bir inançtır." Değer, inanç ve tutumlar bir kültürün ortak öğeleridir. Ancak, inanç ve tutumlar

arasındaki güçlü tutarlılık bir toplumun manevî kültür birliğini oluşturmada daha da ön plâna çıkmaktadır. Psikologlar, değerleri daha temel, tutumları ise, değerlere dayalı olarak davranışın hazırlayıcısı kabul etmişlerdir. İnanç, insanı ne kadar derin etkilerse, ona dayanan insan da o ölçüde güçlü olur. Davranışlar, bireyin iç dünyasının dışa yansıyan uzantıdır. Davranışların doğru veya yanlış olduğuna, inanç ve değerler dünyası karar verir. İnsanın değerlere sahip olması o değerleri hatırd tutmayı, bağlantılı değerleri unutmamayı ve yaşamaya çalışmayı beraberinde getirir.

Değer, tutum ve davranışlar birbirine bağlı olup bir bütün olarak, bireyin psikolojik varlığının en önemli bölümünü oluşturmaktadır. Davranışların oluşmasında, değer ve tutumlar önce gelmekte, değerler merkezi oluşturmaktadır. Yani değer ve tutumlar, davranışların gerisinde bulunmakta ve onların esasını teşkil etmektedir. Değerler değişmedikçe tutum ve ona bağlı davranışlarda da bir değişiklik olmamaktadır. Davranışın değişmesi ile her zaman tutum ve değerlerde değişme sağlanamamaktadır. Bu nedenle esasta (değer ve tutumda) bir değişme söz konusu olmamışsa, davranışlarda bir geriye dönüş olmakta ve aynı davranış tekrarlanmaktadır. Eğer değiştirme istenildiğinde, önce değer değiştirilirse, buna bağlı tutum ve davranışta da kendiliğinden bir değişme olmakta ve bu değişikliğin hem daha çabuk, hem de daha kalıcı olduğu kabul edilmektedir.

Ahlakın değişmeyen değerleri vardır, bunlar bütün zaman ve mekanlarda geçerlidir: Doğruluk, saygı, iyilik vb. O hâlde, ahlak eğitimi bir anlamda değerler eğitimidir.